

tematických jednotek) nebo náročnější (testování hypotéz, metody mnohoměrné analýzy, aplikace probabilistních modelů apod.).

Závěrečná poznámka o stylistice

Proměny a protiklady stylu se odrážejí i v proměnách stylistiky (v daném případě přesněji lingvostylistiky) i v jejím dávnějším i současném hledání vztahů k oborům bližším i vzdálenějším, jako jsou poetika, rétorika, teorie spisovného jazyka, sémiotika, psychologie, sociologie, hermeneutika aj.

MARIE KRČMOVÁ

Docentka Masarykovy univerzity v Brně. Specialistka v oboru stylistiky a dialektologie; zabývá se především současnou situací češtiny na Moravě, ale věnuje pozornost i jazyku a stylu uměleckých textů. Autorka mj. monografie *Běžně mluvený jazyk v Brně* (Brno 1981), spoluautorka *Stylistiky češtiny* (Praha 1990).

Pojetí stylu a stylistiky

Stylistika byla, je a zřejmě i nadále bude disciplínou s velmi širokou náplní. Pro konkrétní badatelskou práci je však nutno určitý přístup zvolit. Domnívám se, že i v současné době je možno za nosné pokládat pojetí, v němž je styl chápán více méně tradičně jako výběr a uspořádání jazykových prostředků v textu, které je (v rámci možností, které jazyk v dané etapě dává) reakcí na subjektivní i objektivní podmínky komunikace. Stylistika pak je především naukou o zákonitostech procesu stylizace, jež poznáváme z jeho výsledků, stylů jednotlivých textů, které jsou podrobovány analýze. Vedle toho je i naukou o možnostech, které konkrétní jazyk pro stylizaci dává. Jde o dva komplementární pohledy: v konkrétní práci preferujeme často jen jeden z nich, další však nepouštíme ze zřetele, nebo tvoří pozadí analýzy.

I když východiskem stylistických analýz jsou jednotlivé jazykové komunikáty, mluvené i psané, není vhodně zužovat stylistiku jen na konkrétní realizace, tedy odsouvat ji do oblasti parole. Schopnost vnímat styl jednotlivého komunikátu nebo samostatně stylizovat je totiž součástí jazykové kompetence podobně jako kompetence gramatická a osvojuje se tak jako ona procesem založeným na zobecňování jevů a faktů poznanych pasivním a aktivním kontaktem s nejrůznějšími řečovými projevy, který probíhá od raného dětství. Rozdíl je jen v tom, že přece jen prostší

gramatický systém zvládne dítě i na základě sociálně a tematicky omezené rodinné a skupinové komunikace poměrně brzy, v období, kdy je jeho schopnost učit se přirozenou cestou jazyku plně přítomna (zhruba do nástupu do školy), zatímco okruhy komunikace, do nichž vstupuje, se rozšiřují postupně a mohou se radikálně měnit v dospělosti: proces utváření stylistické kompetence, který probíhá i za vnějších zásahů (např. pod vlivem výuky), se nikdy neukončuje.

Počítáme-li s existencí stylu na úrovni langue a jeho realizací v řeči podobně jako u nižších jazykových plánů, můžeme uvažovat i o zobecnění “pravidel hry” zásad užívání jazykových prostředků v konkrétních textech. Docházíme tím k pojmu stylové normy: je na rozdíl od norem nižších jazykových plánů mnohem širší a je (kromě velmi standardizovaných komunikačních oblastí) zachytitelná jen v podobě tendencí ve výběru a spojování jazykových prostředků a odmítání prostředků jiných. Může být formulována jen jako soubor doporučení, pouze velmi omezený okruh komunikátů (vojenské povely, některé texty administrativní apod.) má normu striktní. Souvisí to s mnohostí komunikačních situací, a také s individuálním hodnocením těchto situací autorským subjektem. Taková rozrůzněnost se rozvíjí až u celého řečového projevu, proto i styl chápeme jako záležitost textu, v němž se na stylizaci podílejí všechny v něm obsažené jazykové prostředky: styl není vhodné redukovat na popis potencií jazyka stylizaci sloužit, zcela nevhodné je soustřeovat se jen na jazykové prostředky tak či onak výjimečné.

Z poznání vlastností jedinečných komunikátů, které jediné můžeme analyzovat, docházíme ke stylistickým zobecněním daleko obtížněji než např. u fonologie nebo morfologie a více než tam musíme počítat s různými úrovněmi takového zobecnění. Na nejvyšším stupni zobecnění nacházíme odlišení komunikátů estetizujících od ostatních, v nichž je estetické vyznění irelevantní. Tak velké zobecnění však má již malou explikativní sílu. Podobně má velmi vysokou míru obecnosti odlišování tří nebo třeba čtyř “klasických” funkčních stylů, které se v naší lingvistice udržuje, nebo zobecnění na úroveň stylů žánrových.

Blíže realitě je sledování diferenciacie jazyka a stylu v závislosti na zobecněných, ale víceméně konkrétně popsatelných podmínkách komunikace. Při analýze jediného textu se pak střetává více pohledů spojených s jednotlivými polárně chápanými aspekty komunikačního procesu, výsledek analýzy je však adekvátnější předmětu zájmu.

Pohled stylistiky nelze omezit jen na texty realizované ve spisovném jazyce: ten pokrývá především oblast obsahově závažné celonárodní komunikace psané nebo realizované zvukově na základě psané předlohy a je neutrálním pozadím pro uměleckou tvorbu, není však nezbytný např. v běžné promluvě. Nechceme-li

pominout některé typy komunikátů, musíme pro stylizaci počítat s celým národním jazykem nejen synchronně existujícím, ale i s jeho (dočasně nevyužívanými) možnostmi.

I takto široce chápaná stylistika má své meze. I když náleží nepochybně do rámce širších věd o komunikaci, neměla by přestupovat své hranice: jazykovědná stylistika je vědou o užívání jazykových prostředků v textech a podíl jiných, neverbálních složek může nanejvýše konstatovat. Podobně by měl stylistik brát v úvahu jako jednu ze složek komunikativní situace téma, není však povolán k analýze jeho složek.

Teoretická stylistika má tradičně i druhou stránku, aspekt vyjadřovací praxe. Nauka o stylizaci, nevhodně ztotožňovaná se stylistikou samou, dokonce novodobou stylistiku předcházela a dodnes ji z vědomí běžných uživatelů vytěsňuje. Od stylistiky žádá jednoduše aplikovatelné návody a rady, jak komunikačně úspěšný text (mluvený, ale především psaný) vytvořit. Zjednodušení na pouhé vzory "dokonalých" textů by však ochudilo nejen stylistiku, ale i lingvistiku jako celek, a v konečném důsledku by mělo negativní vliv také na samu kulturu vyjadřování, nebo ta spočívá v aktivní schopnosti reagovat jazykově na podmínky, v nichž projev vzniká, nikoliv v opakování stereotypu.

Stylistiku tedy chápu jako nauku o užívání jazykových prostředků v komunikátech: popisuje a systematizuje vlastnosti a prostředky gramatických plánů jazyka, které diferencované užívání umožňují. Na rozdíl od studia jazyka si všímá nejen toho, co bylo v textu užito, ale pokouší se i formulovat odpověď na otázku, proč k zjištěné volbě došlo. V tom se také liší její pohled od jiných složek gramatiky.

ALENA MACUROVÁ - PETR MAREŠ

Alena Macurová, docentka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Badatelka v oblasti stylistiky, literární komunikace, sémiotiky uměleckého textu. Autorka monografií *Výstavba a smysl Vančurova Rozmarného léta* (Praha 1981) a *Zivárnění komunikačních faktorů v jazykových projevech* (Praha 1983); spoluautorka publikace *Text a komunikace. Jazyk v literárním díle a ve filmu* (Praha 1993; srov. recenzi ve "Stylistyce" III, 1994, s. 212-217).

Petr Mareš, docent Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Zaměřuje se hlavně na styl uměleckého textu (soustavně se zabývá dílem Josefa Čapka) a na postavení jazyka a verbální komunikace ve filmu. Je autorem monografie *Styl, text, smysl. O slovesném díle Josefa Čapka* (Praha 1989) a spoluautorem knihy *Text a komunikace. Jazyk v literárním díle a ve filmu* (Praha 1993; srov. recenzi ve "Stylistyce" III, 1994, s. 212-217).